

ЭКОНОМИКАНЫҢ ҒАЛАМДАНУ ЖАҒДАЙЫНДА ҚАЗАҚСТАННЫҢ АЗЫҚ-ТҮЛІК ТАУАРЛАРЫНЫҢ САПАСЫ

QUALITIES OF FOOD PRODUCTS OF KAZAKHSTAN IN CONDITIONS OF ECONOMY GLOBALIZATION

Қазыбаева М.Н.
Kazybavea M.N.

Қазақ ұлттық аграрлық университеті

Әлемдегі сапа аумағандығы сыйлықтар қарапайым байқаулар қатарынан шығып, қазіргі уақытта бизнесті сапалы басқару жүйесін қалыптастыру мен оны жетілдіру арқылы өнімнің бәсекеге қабілеттілігін арттырудың нақты тетігі ретінде қолданылады. Сапа бәсекелестік артықшылық беретін тұғырлы фактор екені мәлім. Әлемге кеңінен таралған АҚШ-дағы Болдридж сыйлығы (Malcolm Baldrige National Quality Award), Еуропалық сапа сыйлығы (EFQM Excellence Award) және Жапониядағы Деминг сыйлығы (Deming Application Prize — DAP) мен Жапондық сапа сыйлығы (Japan Quality Award — JQA) секілді ұлттық сыйлықтар тарихында әлемге кеңінен таралған сыйлықтарда сөз тек өнімдер мен қызметтердің сапасы туралы емес, ең алдымен, бизнес-үрдістердің, ұйымды басқару сапасына өте көп мән беріледі.

Америка мен Еуропаның сапа аумағындағы ұлттық саясаты ретінде қарастыратын Болдридж сыйлығы мен еуропалық сапа сыйлығы әлемге кеңінен танылған сапа саласындағы бизнесті басқарудың нақты құралдары болып отыр. Осындай әлем мойындаған сыйлықтар негізінде көптеген елдер өздерінің сапа саласындағы бағдарламаларын жүзеге асыруда (Бразилия (Brazil National Quality Award), Үндістан (Rajiv Gandhi National Quality Award), Колумбия (Republica de Colombia — Premio Nacional de la Calidad), Австралия (Australian Business Excellence Awards), Канада (National Quality Institute of Canada), Гонконг (Hong-Kong Q-mark Award), Ресей (“Сто лучших товаров России”, “Народная марка”, “Товар года”), Белорус (Белорусская премия по качеству) т.б.).

Қазіргі уақытта отандық бизнестің болашағы көбіне Үдемелі индустриалды-инновациялық даму Мемлекеттік бағдарламасын жүзеге асыру, Кедендік одақтың басталуы, біріккен экономикалық кеңістік құру деген үш бағыт-бағдар аясында анықталады. Тұрғындардың денсаулығын қорғау, сонымен қатар жануарлар мен өсімдіктер әлемін қорғау мақсатында ауыл шаруашылығы өнімі мен азық-түлік сапасын арттыру — осы аумақтағы ұлттық саясат пен ұзақ мерзімді шаралар бағдарламасын даярлауды қажет ететін стратегиялық міндет болып табылады.

Бизнес пен мемлекеттік құрылымдар назарын сапа мәселесіне тарту негізінде халықаралық стандарттарды өндіріске ендірген, сапаны басқарудың жоғары тиімді әдістерін қолданатын, шынайы құндылықтар жасауды жеке мақсатына ғана емес, өз қызметкерлерінің экономикалық және әлеуметтік құқықтарын қорғау арқылы жалпы қоғамның әл-ауқатын арттыруды мақсат ететін отандық кәсіпорындардан ең таңдаулыларын іріктеп, әр түрлі санаттағы кәсіпкерлік өкілдерінің жаңа аттарын елге танымал етіп, марапаттау арқылы кәсіпкерлердің қызметтерін ынталандыру негізінде ішкі нарықтың жоғары сапалы және бәсекеге қабілетті өніммен толығуына, өндіріске заманауи басқару әдістерінің кеңінен енуіне, оның әлемдік және ішкі нарықтарда бәсекеге қабілетті болуына ықпалдасу мақсатындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыру барысында Қазақстанда жыл сайын ҚР Президентінің «Сапа саласындағы жетістіктері үшін», «Алтын сапа» сыйлықтары және «Қазақстанның үздік тауарлары» атты республикалық көрме-байқауы өткізіледі.

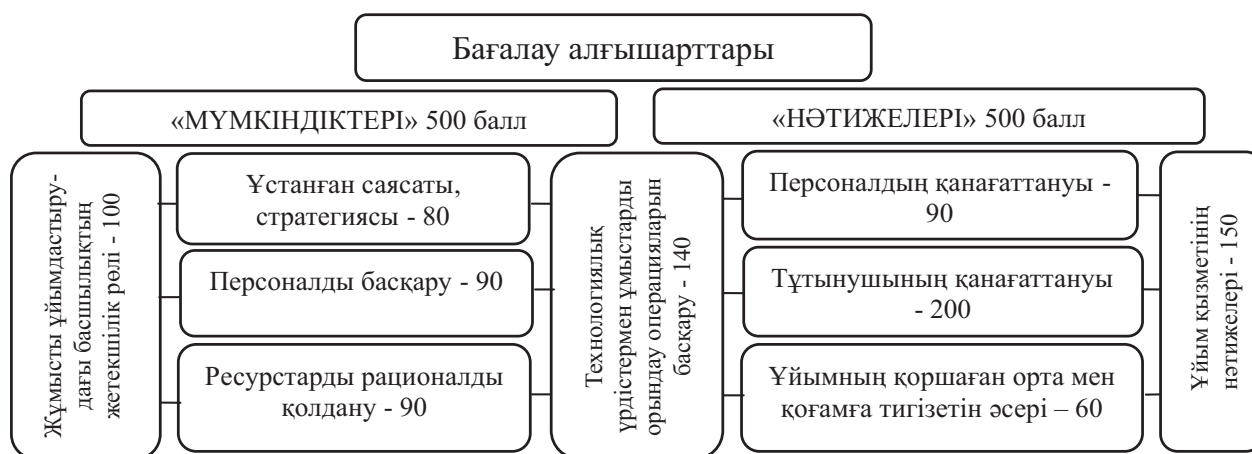
2001-2005 жж. аралығында ҚР Үкіметінің «Сапа аумағындағы жетістіктері үшін» сыйлығы, онымен қатар «Қазақстанның үздік тауарлары» атты республикалық байқау-көрмелері ұйымдастырылды. 2006 жылдан бастап, Елбасының қатысуымен ҚР Президентінің «Алтын сапа» сыйлығы мен «Қазақстанның үздік тауарлары» атты республикалық байқау-көрме өткізілетін болды. 2009 жылдан бастап, бұл шаралар негізінен бір-бірін өзара толықтыратын болғандықтан, біріккен шаралар кешені болатын болды. Әрі байқау қазіргі заманғы менеджменттің даму тенденцияларын ескеретін және сапа бойынша Еуропа сыйлығы үлгісімен үйлестірілген жаңа үлгі бойынша

Дүниежүзілік сапа күніне (БҰҰ қолдауымен еуропалық сапа ұйымы белгілеген күн – 10 қараша) орайластырып өткізіледі.

2010 ж. 22 желтоқсанда «Қазақстан» Орталық концерт залында өткен салтанатты кеште «Бүгінде «Алтын сапа» сыйлығының лауреаты атану және «Қазақстанның үздік тауары» - жоғары бағасына ие болу - үлкен абырой...» деп мемлекет басшысы сапа саласындағы жалпыұлттық байқауларға қатысу қазақстандық бизнес үшін маңызды ынталандыру болып табылатынын атап өтті.

Шаралардың нормативті-құқықтық негізі болып ҚР Президентінің 2006 ж. 1 наурызындағы Қазақстан халқына «Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру Стратегиясы» Жолдауына сәйкес қазақстандық тауарлардың әлемдік нарықтарға жылжуын және Қазақстанның ДСҰ-на алдағы кіруін қамтамасыз ету үшін олардың экспортын ынталандыру бойынша алға қойған бағыттарды шешу міндетіне сәйкес бекітілген 2006 ж. 9 қазандағы № 194 «ҚР Президентінің «Алтын сапа» сыйлығын алуға арналған конкурс туралы» Жарлығы және тағы басқа ереже, нұсқаулық, алғышарттар табылады.

Қазақстандық қамту деңгейіне, инновацияны енгізуге, энергия мен ресурс үнемшілдігіне, бизнестің әлеуметтік жауапкершілігіне баса назар аударылады, бұдан бөлек кәсіпорынның қарыздарының жоқтығы, қылмыстық және әкімшілік істерінің болмауы – бұлардың барлығы конкурстың негізгі алғышарттары болып табылады. Яғни, үміткерлердің сапаға қатысты параметрлеріне қоса, кәсіпорын көрсеткіштеріне оның жұртшылық алдындағы беделі де, сай болуы шарт. Мемлекет басшысының сыйлығы үшін болатын байқауға қатысушылардың қызметі интегралденген менеджмент жүйесінің үлгісіне сәйкес TQM алғышарттарымен екі өлшем топтары бойынша балл жинаумен бағаланады.

1-сурет. ҚР Президентінің «Алтын сапа» сыйлығы бойынша бағалау алғышарттары

Сапа сыйлығын алуға арналған байқау жеңімпаздарына ынталандыру шаралары ретінде, біріншіден, лауреат болған компания жалпы ұлтқа, бизнес-қауымдастыққа танылып, ұлт көшбасшысы, Елбасының компанияға, оның шығарын өніміне деген жоғары сенімі білдіріледі. Екіншіден, алдыңғы қатарлы тәжірибені қолдану үздіксіз жетілудің құралы ретінде сапа сыйлығын қолданудың негізі екенін және көптеген компаниялар бенчмаркинг жүргізуге тек сапа сыйлықтарының арқасында ғана назар аударатынын ескерсек, олардың бизнес-үрдістері жетістікке ұмтылатын басқа компаниялар болашақ істерінің жүзеге асыру объектісі ретінде бағалайтын эталонға айналады. Еуропалық сапаны басқару қорының мақсаты да білім мен тәжірибені тарату, өз саласының ішінде және оның сыртында басқару мәселелерін шешудегі үздік амалдарды білу, ақпарат алмасуды дамыту болып табылады. Үшіншіден, байқау - кәсіпорын өз өнімдері мен қызмет көрсетулерінің бәсекеге қабілеттілігін нақты іс жүзінде арттыруға ықпал ететін, өз мүмкіншіліктерін сынауға мүмкіндік беретін шара болып табылады. Төртіншіден, байқау ұйымдастырушылары қоятын принциптер мен сыйлық үлгілерінің нәтижесінде сапаны жақсарту бойынша барлық шаралар бірегей жүйеге келтіріліп, кәсіпорындар өз қызметтерінің нәтижелерін эталондармен және бәсекелестермен салыстыра алатын, әрі бизнесті жүргізудің дайын даму стратегиясы ретінде қолдана алады. Бесіншіден, ҚР Президенті диплом мен екі жыл бойы жарнамалық мақсатта өз өнімдеріне

таңбалауға құқық берілетін эмблема тапсырады. Бұл шаралардың арқасында жеңімпаздар өз имидждерін көтеріп, өздерінің жарнамаларының тиімділігін арттырып, сәйкесінше, тұтынушылық сұранысты да өсіреді. Ал сыйлық лауреаттары бола алмаған байқау қатысушыларына байқау ұйымдастырушылары сапа аумағында қызметтерін жетілдіру бойынша ұсыныстар береді.

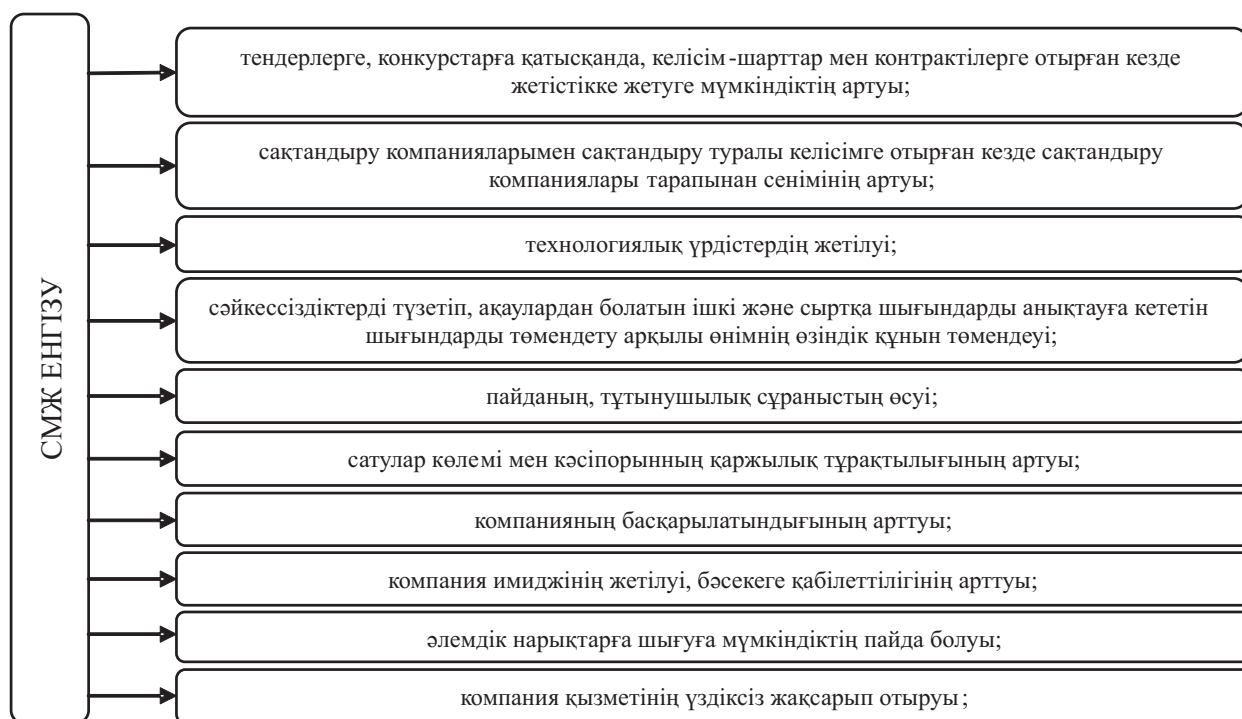
**Қазақстан Республикасы Президентінің «Сапа саласындағы жетістіктері үшін» және
«Алтын сапа» сыйлықтарының жеңімпаздары**

Аталым атауы	Шағын және орта кәсіпкерлік	Ірі кәсіпкерлік
2006 жыл		
«Өндірістік мақсаттағы үздік кәсіпорын»	«Ақтау шыны-талшықты зауыты» ЖШС (Ақтау обл.)	«Қазақмыс» корпорациясының «Балхаштүстіметал» бөлімшесі (Қарағанды обл.)
«Халық үшін тауарлар шығаратын үздік кәсіпорын»	«Беккер және К» ЖШС (Алматы қ.)	«LG Ecectronics Almaty Kazakhstan» АҚ
«Қызмет көрсететін үздік кәсіпорын»	Әл-Фараби атындағы «ҚазҰУ» РМК (Алматы қ.)	
2007 жыл		
«Өндірістік мақсаттағы үздік кәсіпорын»	«Универсал» ЖШС (Алматы обл.)	«Азия Авто» АҚ (Өскемен қ.)
«Халық үшін тауарлар шығаратын үздік кәсіпорын»	«Роса» АҚ (Павлодар қ.)	«DERBES» сыраөндіру компаниясы» ЖШС (Алматы қ.)
«Қызмет көрсететін үздік кәсіпорын»	«KAZGOR» Жоба академиясы» ЖШС (Алматы қ.)	«Абай атындағы ҚазҰПУ» РМК (Алматы қ.)
2008 жыл		
«Өндірістік мақсаттағы үздік кәсіпорын»	«ҚазҚұрылыс Әйнек» ЖШС (Алматы қ.)	«Степногор подшипник зауыты» АҚ (Ақмола обл.)
«Халық үшін тауарлар шығаратын үздік кәсіпорын»	«Актюбрентген» АҚ (Ақтөбе обл.)	«Ақсай» нан-тоқаш комбинаты» ЖШС (Алматы қ.)
«Қызмет көрсететін үздік кәсіпорын»	«КазТрансОйл» АҚ (Астана қ.)	
2009 жыл		
«Өндірістік мақсаттағы үздік кәсіпорын»	«Казхром» АҚ ТҰК	
«Халық үшін тауарлар шығаратын үздік кәсіпорын»	«Меланж» АҚ	
«Қызмет көрсететін үздік кәсіпорын»	«Даму» индустриалды-логистикалық орталығы» ЖШС (Алматы қ.)	
2010 жыл		
«Өндірістік мақсаттағы үздік кәсіпорын»	«Оху-Textile» АҚ (ОҚО)	«Қазақстан темір жолы» ұлттық компаниясы» - «Локомотив құрастыру зауыты» АҚ (Астана қ.)
«Халық үшін тауарлар шығаратын үздік кәсіпорын»	«Родина Агрофирмасы» ЖШС (Ақмола обл.)	«RG Brands Kazakhstan» ЖШС (Алматы обл.)
«Қызмет көрсететін үздік кәсіпорын»	«Кардиохирургия орталығы» ЖШС (Жамбыл обл.)	«Хан Шатыр» ЖШС (Астана қ.)
«Индустриалдық серпіліс»	«Өскемен титан-магний комбинаты» АҚ	
«Инновациялық серпіліс»	«Altyntay Kokshetau» ЖШС	

«Қазақстанның үздік тауарлары» республикалық көрме-байқауының жеңімпаздары

Аталым атауы	I дәреже дипломант-тары	II дәреже дипломант-тары	III дәреже Дипломанттары
2006 жыл			
«Өндірістік мақсатқа арналған үздік тауарлар»	«Apple City Build» ЖШС (Астана қ.)	«Белкамит» АҚ (Алматы қ.)	«Казцентрэлектропровод» ЖШС (Қарағанды обл.)
«Халық тұтынатын үздік тауарлар»	«Химфарм» АҚ (ОҚО)	«Талдықорғандық фабрика «Ажар» (Алматы обл.)	«Уркер косметикс» (Алматы обл.)
«Үздік азық-түлік тауарлары»	«Цесна-Астық» ЖШС (Астана қ.)	«Рахат» АҚ (Алматы қ.)	«Родина» Агрофирмасы ЖШС (Ақмола обл.)
2007 жыл			
«Өндірістік мақсатқа арналған үздік тауарлар»	«Қазфосфат» ЖШС (Жамбыл обл.)	«Қазэнергокабель» АҚ (Павлодар обл.)	«СП ЕРКА» ЖШС (Алматы обл.)
«Халық тұтынатын үздік тауарлар»	«Меланж» АҚ (ОҚО)	«СП «Глобал Фарм» ЖШС (Алматы қ.)	«Онерпаз» ЖШС (Атырау обл.)
«Үздік азық-түлік тауарлары»	«Цесна-Астық» Концерні ЖШС (Астана қ.)	«Рамазан» ЖШС (Ақтөбе обл.)	«Атырау балық» АҚ (Атырау обл.)
2008 жыл			
«Өндірістік мақсатқа арналған үздік тауарлар»	«Завод им. Кирова» АҚ (СҚО)	«Гидромаш-Орион-МЖБК» ЖШС (БҚО)	«Кентау трансформатор зауыты» АҚ (ОҚО)
«Халық тұтынатын үздік тауарлар»	«Казахстан Тексти Лайн» ЖШС (Алматы обл.)	«Большевичка» Өндірістік кооперативі (Қостанай обл.)	«Фармацевтика компаниясы «Ромат» ЖШС (Павлодар обл.)
«Үздік азық-түлік тауарлары»	«Евразия Foods» АҚ (Қарағанды обл.)	«Сүт» АҚ (Павлодар обл.)	«Юникс» ЖШС (ОҚО)
2010 ж.			
«Өндірістік мақсатқа арналған үздік тауарлар»	«Қазақстан электролиз зауыты» (Павлодар қ.)	«Қайнар-АҚБ» (Алматы обл.)	«Петропавл құрылыс материалдары зауыты» ЖШС (СҚО)
«Халық тұтынатын үздік тауарлар»	«Сантехпром» ЖШС (Қарағанды қ.)	«Химфарм» АҚ (Шымкент қ.)	«Экотон Батыс» ЖШС (Ақтөбе қ.)
«Үздік азық-түлік тауарлары»	«Рахат» АҚ (Алматы қ.)	«Юникс» ЖШС (ОҚО)	«Өскемен құс фабрикасы» АҚ (Өскемен қ.)

ИжЖТМ Техникалық реттеу және метрология комитетінің төрағасы Ғ.Мұхамбетовтың айтуынша 2006 жылдан бергі лауреаттардың барлығы осы жоғары атақты мәртебемен ұстап, тіптен жаңа өндірістерді меңгеріп, сапа менеджментімен қатар, өндіріске басқарудың алдыңғы қатарлы технологиялары мен экология, әлеуметтік жауапкершілік, өндірістің энерготімді секілді жүйелерін енгізуде. Өйткені әлемдік және ішкі нарықтарда өнім мен қызмет түрін ұсынушының сенімділігінің негізгі алғышарты болып 9000 сериялы MS ISO сапа менеджменті жүйесіне сәйкестігі сертификатының бар болуы болып табылатын болған. Бұл сертификаттың бар болуы кәсіпорынның тұтынушының қанағаттануына қол жеткізілетін сападағы өнім түрін өндіру үшін бақыланатын

Сурет 2 - Кәсіпорындардың алға қойған мақсаттарына қол жеткізудің амалы ретінде СМЖ енгізудің беретін артықшылықтары

шарттардың бар екендігінің белгісі болып есептеледі.

Қазіргі уақытта АӨК-де ұйымдардың **ISO 9000 және ISO HACCP 22000** сериялы стандарттарға сәйкес халықаралық сапа менеджменті жүйесіне жедел өту және стандарттау жөніндегі жаңа техникалық комитеттер құру және олардың Халықаралық стандарттау ұйымы (ISO), Халықаралық электротехникалық комиссия (IEC) мен Еуропалық стандарттау комитеті (CEN) халықаралық техникалық комитеттерінің жұмысына қатысуын қамтамасыз ету бойынша үрдістер белсендендіріліп жатыр. Бұл жұмыстар Кеден одағы шеңберінде және елдің ДСҰ-ға ену кезінде, отандық өнімдердің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға отандық кәсіпорындардың жұмысын жаңа сапалы деңгейге шығаруға бағытталған. Халықаралық стандарттарын енгізу тамақ өнімдері өндірісінің және олардың сараптамасының технологиясын өзгертуді талап етеді, әрі тамақ өнімдері сапасына сараптама жасау жөніндегі зертханаларды осы заманғы құрал-жабдықпен жарақтандыру деңгейі әлі де болса нашар болғанына қарамастан, ISO и HACCP халықаралық стандарттарын өз өндірісіне енгізген және сертификаттаған АӨК кәсіпорындарының саны жыл сайын өсуде. Егер 2003 жылы халықаралық стандарттар 5 АӨК кәсіпорындарында енгізілген болса, онда 2004 жылы бұл көрсеткіш - 7 кәсіпорынға, 2005 жылы - 40 кәсіпорынға, 2006 жылы – 78 кәсіпорынға, 2007 жылы – 102 кәсіпорынға, 2008 жылы – 184 кәсіпорынға өсті. 2009 жылы бұл көрсеткіш 342 бірлікке жетті [2]. Жалпы Қазақстан бойынша өз өндірісіне ISO 9001 сапа менеджменті жүйесін жемісті енгізіп, сәйкес сертификат алған кәсіпорындардың саны шамамен 3,5 мыңнан асады.

Нарықтық экономикаға өту, өнім өткізу нарығының кеңейюі еуропалық және басқа дамыған елдердің өнімнің сапасы мен бәсекеге қабілеттігін арттырудағы тәжірбиесін қолдану қажеттігін анықтайды. Бұл жерде, тауар сапасы өткізу нарықтары үшін күресте маңызды құрал болып отыр, ол батыстың төлемқабілетті нарықтары үшін экспорттық жолды ашады. Сапалы тауарлар нарықтарды әр кезде де жаулап алады, тіпті тұрғындардың төлем қабілеттерін есепке ала отырып та, бұндай тауарлардың кез келген елдің аумағына кірмеуі мүмкін емес. Нәтижесінде өнімнің жаңа түрлерін жасап, меңгеріп (түрлендірілген, жақсартылған), өнімдері нарықта сұранысқа ие өндірістер дамып, гүлденсе, бәсекеге қабілетті емес, әрі арзан тауар өндіретіндер бәсекелестердің көлеңкесінде шашылып қалады. АӨК-ді дамыту нарыққа бағдарланған экономика заңдылықтарына сәйкес жүргізілетін болып, өндіріс тиімділігінің, отандық тамақ өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігінің, олардың сапасының халықаралық талаптарға сәйкестігінің көрсеткіштері басым болуы тиіс.

1. ҚР Президентінің 2006 ж. 1 наурызындағы Қазақстан халқына «Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру Стратегиясы» Жолдауы
2. АШМ сайтының материалдары
3. <http://www.nist.gov/baldrige/>
4. <http://www.juse.or.jp/e/deming/>
5. www.jqac.com
6. <http://www.efqm.org/>
7. <http://www.altyn-sapa.kz/>

* * *

В статье рассматриваются проблемы повышения конкурентоспособности аграрного сектора казахстанской экономики на основе повышения качества продукции, как ключевого фактора достижения конкурентных преимуществ.

The problems of Increasing the Competitiveness of the Agrarian Sector of Kazakhstan on the basis of improving the quality of products, as key factor of achievement of competitive advantages are considered in article.

УДК 338.5(574)

ВЛИЯНИЕ ЦЕНОВОГО МЕХАНИЗМА НА РОСТ ЭФФЕКТИВНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА И СНИЖЕНИЕ РИСКОВ

THE IMPACT OF THE PRICE MECHANISM FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF AGRICULTURAL PRODUCTION AND REDUCED RISK

Ж.Ж. Сулейменов, доктор экономических наук, профессор

Т.А. Таипов, кандидат экономических наук, доцент

Suleimenov Zh. Zh., doctor of economic sciences, professor

Taipov T. A., candidate of economic sciences, Associate Professor

*Казахский национальный аграрный университет
Kazakh National Agrarian University*

В экономической теории и хозяйственной практике используются различные подходы к раскрытию сущности цены, напрямую связанную с теоретическим осмыслением процессов ценообразования в связи с созданием нового механизма формирования цен, что обусловило необходимость овладения новыми методами и принципами ценообразования.

Цены позволяют соизмерить затраты общественного труда, обеспечить эквивалентность обмена, стимулировать производство, регулировать соотношение спроса и предложения, добиваться равновесия на рынке.

К принципам рыночного ценообразования следует отнести отражение спроса и предложения на рынке; стремление цен к равновесной цене рынка, а также возмещение полных издержек и получение средней нормы прибыли каждым нормально функционирующим предприятием; отражение через цены общественно-необходимых затрат и потребительской стоимости товара; конкретность и адресность цены, при этом каждый отдельный товар имеет свою определенную цену; определение с помощью цен централизованного дохода государства, путем включения в них системы налогов, сборов и отчислений; решение социально-экономических проблем хозяйствующих субъектов и государства в целом.

Цена должна покрывать затраты, поэтому необходимо рассчитывать себестоимость продукции. Как способ расчета с потребителями цена важна с точки зрения восприятия товара, этот ее аспект на рынке является наиболее значительным. В качестве борьбы с конкуренцией она - один из главных способов эффективного функционирования в рыночных условиях.

Теоретическое обоснование регулирования рыночных цен исходит из того, что цены выполняют следующие функции: учетную, стимулирующую, распределительную, измерительную, балансирования спроса и предложения, а также критерия рационального размещения производства (рисунок).